

Шиян Наталія Іванівна,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування,
Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва,
м. Харків
ORCID 0000-0002-0625-8534

УДК [631.15:636]:352.07

doi: 10.34213/tp.19.01.16

РОЗВИТОК СКОТАРСТВА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Доведено необхідність розвитку скотарства в аграрних підприємствах. Саме розвиток галузі скотарства, супроводжуваний збільшенням чисельності працюючих в аграрній сфері, зростанням обсягів виробництва продукції галузі, збільшенням величини заробітної плати, яку отримують робітники підприємства, сприяє збільшенню надходжень до місцевих бюджетів у вигляді податку з фізичних осіб.

Доведено, що поглиблення рівня спеціалізації підприємств на виробництво продукції тваринництва і скотарства сприяє підвищенню заробітної плати і податку з фізичних осіб із розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, що сприяє збільшенню доходів бюджету територіальних громад.

Ключові слова: сільські території, заробітна плата, податки, бюджети територіальних громад.

Постановка проблеми. Протягом останніх років актуальність розгляду проблеми розвитку сільських територій України суттєво поглибилася. Ці процеси пов'язано з дією багатьох чинників, зокрема з особливим місцем цих територій в соціально-економічному житті сільського населення, їхньою значущістю у формуванні основ продовольчої безпеки, нарощуванням експортного потенціалу країни та ін. Сукупність їх робить розвиток сільських територій одним із пріоритетних напрямів державної політики України з її спрямуванням на підвищення стандартів життя сільського населення, покращання стану довкілля, підвищення якості людського капіталу та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до “Стратегії сталого розвитку “Україна-2020” сформовано нормативно-правове поле для проведення інституціональної реформи в Україні, її контролю та реалізації. Зокрема, розроблено Стратегію та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 рр. [4], схвалено Державну цільову програму розвитку сільських територій на період до 2020 р., прийнято зміни до Закону України “Про місцеве самоврядування” [2; 8] та ін. Значне місце в чинній нормативно-правовій базі належить питанням децентралізації та реформи місцевого самоврядування, спрямованої на розширення прав і повноважень місцевих громад. У ній одним з аспектів є ресурсне забезпечення місцевого самоврядування, зокрема внесення змін до Бюджетного і Податкового кодексів України, закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів та розширення дохідної бази місцевих бюджетів, забезпечивши при цьому визначення єдиних нормативів відрахувань із податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток суб'єктів приватного сектора економіки за кожним видом місцевих бюджетів.

У переважній більшості питання розвитку сільських територій розглядаються в межах регіональної політики і регулювання аграрного сектора економіки України. На думку науковців, це з одного боку, свідчить про намагання

комплексного вирішення питань розвитку територій, невід'ємною частиною яких є сільські території, і це є, безумовно, позитивним, з іншого – про обмеженість використання регулятивних функцій держави [9].

У науковій літературі опубліковано значну кількість статей, у яких розглядаються різні аспекти розвитку сільських територій України. Низку робіт науковців присвячено розгляду сутності поняття “сільські території”, їхній диференціації за низкою ознак [7; 11].

Розглянуто проблему розвитку сільських територій із точки зору їхньої сталості [6]. У науковій літературі з'явилося поняття сталості соціо-еколого-економічного розвитку сільських територій як узгодженості між її складниками (економічні, інституційні, екологічні) [7, с. 58]. Т. Зінчук сільську місцевість розглядає з точки зору розвитку сільського бізнесу. Пояснюється ця позиція можливістю інтенсивного використання “сімейного ресурсу”, кооперацією фермерських господарств, стабільністю та справедливістю надання фінансової, технологічної, інноваційної допомоги та ін. [5].

В. Діесперов присвятив розгляду цієї проблематики серію публікацій [3]. Висновком однієї з них є те, що у практиці організації економіки суб'єктів господарської діяльності питання використання трудового ресурсу залишаються поза увагою. Про це свідчать показники рівня безробіття, велика чисельність людей працездатного віку, які звертаються до служб із працевлаштування в пошуках роботи. У публікації науковця порушується питання управління сільською зайнятістю, необхідності диверсифікації діяльності на сільських територіях.

Розуміючи під економічним ефектом розвитку сільської території підвищення економічних показників (підвищення рівня рентабельності сільськогосподарських підприємств, підвищення рівня працевлаштування сільського населення, упровадження енергоефективних, екологічно орієнтованих технологій у виробництво), під соціальним ефектом – забезпечення якісного життя сільського населення, зниження захворюваності, подовження тривалості життя, під екологічним ефектом – використання заходів щодо збереження та відновлення довкілля, застосування біотехнологій, органічного виробництва, запобігання антропогенному впливу викидів, небезпечних відходів від ведення господарської діяльності на природне навколишнє середовище, науковцями пропонується ефективність сталого розвитку сільських територій оцінювати, визначаючи зовнішні та внутрішні загрози соціально-економічного і екологічного спрямування. В основу такого методичного підходу покладено алгоритм, відповідно до якого визначається система показників для оцінювання ефективності; розраховуються групові та інтегральні індикатори сталого розвитку сільських територій, аналізуються, розробляються й упроваджуються цільові програми розвитку територій [10, с. 66].

Попри багатоаспектність розгляду проблеми розвитку сільських територій в Україні такі питання, як збільшення надходжень до місцевих бюджетів і бюджетів об'єднаних територіальних громад, на наш погляд, є недостатньо розглянутими.

Тому **метою нашого дослідження є** розгляд одного з вагомих джерел поповнення бюджету об'єднаних територіальних громад крізь призму розвитку галузі скотарства в сільськогосподарських підприємствах України та її зонах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податок на фізичних осіб належить до бюджетоутворювальних джерел надходжень у структурі місцевих бюджетів, зокрема об'єднаних територіальних громад. Щодо місцевих бюджетів України його частка становить 56 % від загального обсягу доходів без урахування трансфертів, у т. ч. за бюджетами об'єднаних територіальних громад – 55 %. Тому місцеві органи влади звертають особливу увагу на адміністрування цього податку, пошук можливостей щодо розширення бази оподаткування, легалізації трудових відносин, підвищення рівня заробітної плати та ін., метою яких є збільшення надходжень від цього податку.

Відповідно до ст. 162 Податкового кодексу України платниками податку з доходу фізичних осіб є: фізична особа – резидент, яка отримує доходи із джерела їхнього походження як в Україні, так і за кордоном; фізична особа – нерезидент, яка отримує доходи з джерела їхнього походження в Україні, і податковий агент.

Особою, відповідальною за нарахування, утримання та сплату (перерахування) до бюджету податку з доходів у вигляді заробітної плати, є роботодавець, який виплачує такі доходи на користь платника податку. Особою, відповідальною за нарахування, утримання та сплату (перерахування) до бюджету податку з інших доходів, є податковий агент – для оподатковуваних доходів із джерела їхнього походження в Україні.

До загального місячного (річного) оподаткованого доходу платника податку включаються: доходи у вигляді заробітної плати, нараховані (виплачені) платнику податку відповідно до умов трудового договору (контракту); суми винагород та інших виплат, нарахованих (виплачених) платнику податку відповідно до умов цивільно-правового договору; доходи від продажу об'єктів майнових і немайнових прав, дохід від надання майна в лізинг, оренду або суборенду (строкове володіння та/або користування) та ін.

Під час нарахування доходів у формі заробітної плати база оподаткування визначається як нарахована заробітна плата, зменшена на суму єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків до накопичувального фонду, а у випадках, передбачених законом, – обов'язкових страхових внесків до недержавного пенсійного фонду, які відповідно до закону сплачуються за рахунок заробітної плати працівника, а також на суму податкової соціальної пільги за її наявності.

Ставка податку становить 18 % бази оподаткування щодо доходів, зокрема нарахованих (виплачених, наданих) (крім випадків, визначених у пп. 167.2–167.5 зазначеної статті), але не виключно у формі: заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, що нараховуються (виплачуються, надаються) платникові у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами.

Відповідно до ст. 63 Розділу III Бюджетного кодексу України до бюджетів об'єднаних територіальних громад надходить 60 % податку на доходи фізичних осіб, зокрема заробітної плати, яка є об'єктом нашого дослідження [1].

Виходячи з мети нашого дослідження – простежити вплив розвитку галузі скотарства на величину надходжень до місцевих бюджетів, зокрема бюджету об'єднаних територіальних громад, ми звернулися до розрахунку величини податкових надходжень з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у сільськогосподарських підприємствах.

У формі № 50-сг подано структуру витрат на виробництво продукції скотарства. Відповідно до Інструкції щодо заповнення форми державного статистичного спостереження № 50-сг “Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств” від 6 листопада 2007 р. № 403 в статті “прямі витрати на оплату праці” наводяться дані про основну і додаткову оплату праці працівників, службовців, керівників, безпосередньо зайнятих у технологічному процесі виробництва продукції рослинництва та продукції тваринництва. Тобто це є величина заробітної плати, що обкладається податком за ставкою 18 %. 60 % цієї величини спрямовується до місцевого бюджету або бюджету територіальної громади, де є розміщеним підприємство.

У табл. 1 наведено величину сум податків до місцевих бюджетів, зокрема до бюджетів територіальних громад, із розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь.

Таблиця 1
Відрахування до місцевого бюджету із заробітної плати працівників аграрних підприємств у сільськогосподарських підприємствах України і за зонами в 2010 та 2016 рр., на 100 га сільгоспугідь/тис. грн

	Разом	У тому числі						
		Рослинництво		Тваринництво				
		Усього	У т. ч. рослинництво 100 %	Усього	У т.ч. з рівнем спеціалізації, %			
					До 25,0	25,1–50,0	50,1–90,0	Більше 90,1
<i>2010 р.</i>								
Україна	38,91	24,99	2,06	13,92	0,79	2,70	4,84	27,86
<i>Зони:</i>								
Степ	33,25	23,85	1,86	9,41	0,68	2,41	3,43	38,58
Лісостеп	45,20	27,13	23,76	18,06	0,93	2,95	6,25	46,92
Полісся	40,19	22,05	1,97	18,13	0,82	2,53	3,71	9,22
<i>2016 р.</i>								
Україна	84,70	61,70	4,64	23,00	2,30	6,99	12,92	115,54
<i>Зони:</i>								
Степ	67,85	54,46	3,89	13,38	1,97	5,75	11,21	151,03
Лісостеп	100,60	69,54	6,08	31,06	2,60	7,82	14,26	226,80
Полісся	82,99	57,61	3,88	25,38	1,98	6,02	10,35	29,95

Джерело: розраховане автором із використанням даних форми 50 с.г. за 2010 і 2016 рр.

Наведені в табл. 1 дані наочно свідчать про те, що орієнтація аграрних підприємств лише на виробництво продукції галузі рослинництва дозволяє забезпечити меншу величини відрахувань до місцевих бюджетів порівняно з підприємствами, які поряд із продукцією галузі рослинництва виробляють продукцію галузі тваринництва. Наприклад, у 2010 р. величина відрахувань до місцевого бюджету в Україні в сільськогосподарських підприємствах, які виробляли лише продукцію галузі рослинництва дорівнювала 2,06 тис. грн, у той час як у середньому в підприємствах вона складала 38,91 тис. грн. Суттєво ця величина варіювала за зонами України. У підприємствах, що виробляли лише продукцію галузі рослинництва, найбільшою вона дорівнювала 23,76 тис. грн за середнього рівня по всіх підприємствах – 45,20 тис. грн. Суттєво меншою вона була в підприємствах зони степу.

У 2016 р. ситуація була аналогічною. У підприємствах, що були повністю (100 %) спеціалізовані на виробництві продукції галузі рослинництва, величина відрахувань на заробітну плату у вигляді податку з фізичних осіб до місцевих бюджетів була суттєво нижчою, ніж у підприємствах, які виробляли і продукцію галузі рослинництва, і продукцію галузі тваринництва. По Україні вона дорівнювала 4,64 тис. грн при 84,7 тис. грн у середньому в підприємствах. У зоні лісостепу відрахування податку до місцевого бюджету і в першому, і в другому випадках також були вищими порівняно з іншими зонами України.

Аграрні підприємства України мають різний рівень спеціалізації на виробництво продукції тваринництва. Наведені в табл. 1 дані підтверджують тезу про те, що і в цілому за сукупністю підприємств, і за зонами України з підвищенням рівня спеціалізації підприємств на виробництві продукції галузі тваринництва величина податку на заробітну плату, що перераховується до місцевих бюджетів, збільшується.

У табл. 2 наведено розрахунки відрахувань величини податку на заробітну плату з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь від розвитку галузі скотарства в аграрних підприємствах, що мають різний рівень спеціалізації на виробництві продукції галузі скотарства.

Отримані розрахункові дані свідчать про те, що зі збільшенням рівня спеціалізації підприємств від групи до 25,0 % виробництва продукції галузі скотарства в структурі товарної продукції підприємства до групи підприємств більше 90,1 % спостерігається збільшення величини відрахувань податку на заробітну плату і в 2010, і в 2016 рр. Зокрема, у 2016 р. в підприємствах України збільшення відбулося з 27,09 до 130,97 тис. грн. За зонами України також спостерігалось зростання. Але більш високими величини відрахувань були в зоні лісостепу, збільшившись із 33,85 до 153,15 тис. грн. Меншими ці величини були в лісостепу і степу.

Таблиця 2

Відрахування до місцевого бюджету в галузі скотарства в сільськогосподарських підприємствах України, у т. ч. за зонами, у 2010 та 2016 рр. за спеціалізацією, на 100 га сільгоспугідь/тис. грн

	Рівень спеціалізації галузі скотарства, %			
	До 25,0	25,1–50,0	50,1–90,0	Більше 90,1
	Відрахування до місцевого бюджету	Відрахування до місцевого бюджету	Відрахування до місцевого бюджету	Відрахування до місцевого бюджету
<i>2010 р.</i>				
Україна	8,64	26,02	41,26	76,93
<i>Зони:</i>				
Степ	7,34	20,57	25,69	-
Лісостеп	9,74	30,18	47,53	130,89
Полісся	9,06	23,66	35,23	50,88
<i>2016 р.</i>				
Україна	27,09	68,83	118,69	130,97
<i>Зони:</i>				
Степ	19,27	55,0	114,63	81,27
Лісостеп	33,85	76,91	125,25	153,15
Полісся	19,97	54,84	106,44	108,94

Джерело: розраховане автором із використанням даних форми 50 с.г. за 2010 і 2016 рр.

Наведені результати аналізу дозволяють дійти **висновків**.

По-перше, становлення й розвиток сільських територій, процес децентралізації, проблеми поповнення місцевих бюджетів, зокрема бюджетів об'єднаних територіальних громад, є актуальними питаннями сьогодення, про що свідчать численні публікації науковців і практиків.

По-друге, питання поповнення місцевих бюджетів за сьогоdnішнього стану розвитку галузі скотарства України дійсно висуває проблему необхідності розширення аграрними підприємствами виробництва продукції галузі скотарства. Отримані розрахунки збільшення величини відрахувань до місцевих бюджетів, зокрема до бюджетів об'єднаних територіальних громад, при підвищенні рівня спеціалізації аграрних підприємств на виробництво продукції галузі скотарства підтверджують тезу про те, що збільшення виробництва продукції галузі скотарства має позитивний вплив на поповнення бюджетів, збільшуючи їхню дохідну частину.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України / ред. від 1 січ. 2019 р. URL: <https://urist-ua.net/%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B8/%D0> (дата звернення : 06.01.2019).
2. Державна цільова програма розвитку сільських територій на період до 2020 року : розпорядження КМУ від 3 лют. 2010 р. № 121-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121-2010-%D1%80> (дата звернення : 10.01.2019).
3. Дієсперов В. С. Економіка сільськогосподарської праці. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 110–117.
4. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки : проект, 26 жовт. 2015 р. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025> (дата звернення : 10.01.2019).
5. Зінчук Т. О., Куцмус Н. М. Диверсифікація бізнесу на сільських територіях: досвід країн світу. *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 19–27.
6. Кононенко О. М. Європейські практики підтримки сталого розвитку сільських територій у контексті удосконалення земельних відносин. *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 95–102.
7. Павлов О. І. Агроекономічний, фізіоекономічний, соціоекономічний та реалістичний підходи до дослідження сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 1. С. 56–62.
8. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: http://kodeksy.com.ua/pro_mistseve_samovyaduvannya_v_ukraini/download.htm (дата звернення : 10.01.2019).
9. Сава А. П. Нормативно-правове забезпечення управління розвитком сільських територій. *Економіка АПК*. 2018. № 6. С. 87–92.
10. Усюк Т. В., Фаїон Л. В. Методичні підходи до оцінки ефективності розвитку сільських територій за умов сталості. *Економіка АПК*. 2018. № 2. С. 64–70.
11. Хвесик М. А., Ільїна М. В. Методологічні засади диференціації сільських територій. *Економіка АПК*. 2018. № 4. С. 12–18.

References

1. Byudzhetniy kodeks Ukraini. Redaktsiya vld 1 sichnya 2019 r. [The Budget Code of Ukraine. Edition dated January 1, 2019]. URL: <https://uristua.net/%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B8/%D0> (application date 06.01.2019) [in Ukraine].
2. Derzhavna tslova programa rozvitku silskih teritorly na period do 2020 roku: Rozporyadzhennya KМУ vld 03.02.2010 r. No 121-r. [The State Target Program for the Development of Rural Territories for the Period up to 2020: The CMU Order No. 121-r of February 3, 2010]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121-2010-%D1%80>. (application date 10.01.2019) [in Ukraine].
3. Diesperov, V.S. (2016). The economy of agricultural labor. *Economy of agroindustrial complex*, 6, 110–117 [in Ukraine].
4. Iedyna kompleksna stratehiia ta plan dii rozvytku silskoho hospodarstva ta silskykh terytorii v Ukraini na 2015-2020 roky: Proekt, 26 zhovtnia 2015 r. [Integrated Strategy and Action Plan for

Agricultural and Rural Development in Ukraine for 2015-2020: Project, October 26, 2015]. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025> (application date 10.01.2019 p.) [in Ukraine].

5. Zinchuk, T.O., Kutsmus, N.M. (2018). Diversification of business in rural areas: experience of the world. *Economy of agroindustrial complex*, 4, 19–27 [in Ukraine].

6. Kononenko, O.M. (2018). European practices supporting the sustainable development of rural territories in the context of improving land relations. *Economy of agroindustrial complex*, 4, 95–102 [in Ukraine].

7. Pavlov, O.I. (2016). Agroeconomic, physical-economic, socioeconomic and ruralistic approaches to the study of rural areas. *Economy of agroindustrial complex*, 1, 56–62 [in Ukraine].

8. Pro mistseve samovriadvannia: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 No. 280/97-VR. [On Local Self-Government: Law of Ukraine, dated May 21, 1997 No. 280/97-BP.] URL: [http://kodeksy.com.ua/pro_mistseve_samovriadvannya_v_ukraini/dow nload.htm](http://kodeksy.com.ua/pro_mistseve_samovriadvannya_v_ukraini/download.htm) (application date: 10.01.2019) [in Ukraine].

9. Sava, A.P. (2018). Regulatory and Legal Framework for the Management of Rural Areas Development. *Economy of agroindustrial complex*, 6, 87–92 [in Ukraine].

10. Usyuk, T.V., Faion L.V. (2018). Methodological approaches to the assessment of rural areas effectiveness in the context of sustainability. *Economy of agroindustrial complex*, 2, 64–70 [in Ukraine].

11. Khvesiuk, M.A., Iliina, M.V. (2018). Methodological principles of rural territories differentiation. *Economy of agroindustrial complex*, 4, 12–18 [in Ukraine].

*Shyian N. I., PhD in Economics, Associate Professor of Management and Administrative Department, Kharkiv National Agrarian University named after V. V. Dokuchaev, Kharkiv
ORCID 0000-0002-0625-8534*

CATTLE BREEDING IN THE CONTEXT OF RURAL TERRITORIAL DEVELOPMENT

The article deals with the actual problem of Ukrainian rural territories' development, their role in socio-economic life of the rural population. The emphasis is on the priority development of rural areas according to the directions of the state policy of Ukraine focusing on raising living standards of rural population, improving environment conditions, and so on. The importance of replenishing local budgets and budgets of association of territorial communities for the realization of their functions has been determined.

The purpose of this study is to consider one of the significant replenishment sources of local budgets and budgets of the association of territorial communities - personal income tax. According to Article 63 Section III of the Budget Code of Ukraine, they receive 60% of this tax. Therefore, to increase revenues to the budget, there is a need to increase the tax base, including the income from individuals.

Salaries at agricultural enterprises are one of the taxation bases of this tax. According to the Tax Code of Ukraine, the tax rate is 18%.

The study was carried out using data from agricultural enterprises, reported according to the form 50 for agriculture in general in Ukraine, and per zones. Data for 2010 and 2016 were analyzed. In the course of the study, the amount of tax paid to the local budget and the budget of the united territorial community per 100 hectares of agricultural land was calculated. The calculations were carried out at enterprises with different levels of specialization in the production of the livestock sector, including cattle breeding.

Having analyzed the wages of the workers in the livestock sector, including the cattle-breeding and the tax on individuals sent to the local budget and the budget of the territorial communities, the conclusion was made: deeper specialization of enterprises in the production of livestock and cattle breeding products contributes to the increase in wages and taxes from individuals per 100 hectares of agricultural land, which leads to the increase in the revenues to the local budget and the budget of the territorial communities. Development of the livestock sector, in particular, the cattle breeding sector, has a positive social impact on the development of rural areas.

Key words: rural territories, wages, taxes, budgets of territorial communities.

Надійшла до редколегії 04.02.2019 р.